

CRITERII DE CLASIFICARE A TERMENILOR: REPERE TEORETICE

Doctorandă **Aliona LUCA**
Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”

CRITERIA OF TERMS CLASSIFICATION: THEORETICAL REFERENCES

Summary. Classification is an important method of knowledge, aiming the evaluation and re-evaluation of the research object, arrangement of notions, of different relations, etc. Along with definition and division, it is one of the logical operations that contributes to the hierarchy of a system elements. The role of classification is also incontestable in terminology, because only in such a way can be revealed and argued the logical structure of the appropriate the systemic character, the diversity of relations between its multiple elements.

In the present paper, various approaches have been reviewed on the classification of terms and the criteria on which these classifications are based. Classifications logically accepted are made depending on the scope and content of the terms. On the basis of the other classifications are the features of the content, form, functional, intra- and extralinguistic terms. The actual terminological classification starts from the general / special opposition and includes the following classes of categorial, generally scientific, interdisciplinary and narrowly specialized terms. The approaches presented in the article reflect the diversity and complexity of terms, characteristics that determine more independent research directions: general, semasiological, onomasiological, functional, historical, descriptive, cognitive, textual terminology.

Keywords: terms, terminological system, classification, criteria of terms classification.

Rezumat. Clasificarea constituie o importantă metodă de cunoaștere, ce are drept scop evaluarea și reevaluarea obiectului cercetărilor, ordonarea noțiunilor, a diferitor raporturi etc. Alături de definiție și diviziune, ea este una dintre operațiile logice, care contribuie la ierarhizarea elementelor unui sistem. Rolul clasificării este incontestabil și în terminologie, dat fiind că anume în acest mod pot fi relevate și argumentate structura logică a domeniului respectiv, caracterul sistemic, diversitatea raporturilor dintre numeroasele lui elemente.

În lucrarea de față, au fost trecute în revistă variatele abordări privind clasificarea termenilor, precum și criteriile pe care se întemeiază acestea. Clasificările acceptate în logică se realizează în funcție de sfera și conținutul termenilor. La baza celorlalte clasificări se află trăsăturile lor de conținut, de formă, funcționale, intra- și extralingvistice. Clasificarea terminologică propriu-zisă pornește de la opoziția general/special și include următoarele clase de termeni: categoriali, științifici generali, interdisciplinari și de strictă specialitate. Abordările prezentate în articol reflectă diversitatea și complexitatea termenilor, caracteristici care determină mai multe direcții de cercetare independente: terminologia generală, semasiologică, onomasiologică, funcțională, istorică, descriptivă, cognitivă, textuală etc.

Cuvinte-cheie: termeni, sistem terminologic, clasificare, criterii de clasificare a termenilor.

În orice domeniu științific, clasificarea joacă un rol primordial. Constituind o importantă metodă de cunoaștere, ea se realizează la o anumită etapă de dezvoltare a științelor, atunci când apare necesitatea evaluării și reevaluării obiectului cercetărilor, a ierarhizării noțiunilor, a diferitor raporturi etc. Rolul clasificării este incontestabil și în terminologie, dat fiind că anume în acest mod pot fi relevate și argumentate structura logică a domeniului respectiv, caracterul sistemic, diversitatea raporturilor dintre numeroasele lui elemente. Potrivit autorilor *Lexiconului tehnic român* (1957–1966), volumul total al termenilor tehnici românești cuprindea la acea etapă 68 500 de termeni descriptori (recomandați), la care se adaugă termeni tolerați sau nerecomandați (în general, sinonime sau variante ale celor descriptori) și câteva zeci de mii de termeni utilizați în cuprinsul articolelor [1, p. 568].

Evident, de atunci și până în prezent au fost înregistrați o mulțime de termeni noi: cunoașterea științifică diferșificându-se continuu, au apărut și domenii științifice noi, cum ar fi sistemele digitale sau nanotehnologiile.

În lucrarea de față ne-am propus să trecem în revistă variatele abordări privind clasificarea termenilor, precum și criteriile care sunt puse la baza acestor clasificări.

În știința logicii, clasificarea este considerată, alături de definiție și diviziune, una dintre operațiile logice asupra noțiunii. Ea „se bazează pe găsirea unei diferențe specifice, o proprietate care să permită reconstituirea genului prin regruparea speciilor din același gen” [2, p. 37]. Această diferență este numită criteriu al clasificării. Astfel, pornind de la însușirile comune ale obiectelor, acestea sunt grupate în clase tot

mai generale [3, p. 40]. Prin urmare, scopul oricărei clasificări constă în ierarhizarea claselor unui sistem conform anumitor caracteristici esențiale, specifice sau nu acestor obiecte.

Clasificarea științifică este definită drept „o modalitate ordonată de asociere și disociere, precum și de organizare mintală a ideilor, prezentate în creierul omului sub formă de noțiuni. Suma tuturor obiectelor individuale, ce posedă anumite însușiri, se numește clasă. Caracteristicile unor obiecte tipice separate ajută la înțelegerea esenței întregii clase și, clasificând noțiunile, la îmbinarea lor în sisteme” [4, p. 138, *t.n.*].

Efectuarea corectă a unei clasificări presupune respectarea următoarelor reguli:

- toate obiectele supuse clasificării trebuie să fie repartizate într-o anumită clasă;
- obiectele nu pot fi repartizate în două sau mai multe clase diferite;
- asemănările, respectiv însușirile comune pe baza cărora obiectele se repartizează într-o aceeași clasă, trebuie să fie mai importante decât deosebirile lor;
- alcătuirea claselor de obiecte pe aceeași treaptă a clasificării trebuie să aibă la bază același criteriu – aceleași însușiri [3, p. 40].

Termenii (numiți în logica clasică și noțiuni) se grupează în: 1) *termeni categorematici* (în special, substantivele și pronumele, care au proprietăți necontextuale, atunci când desemnează obiecte, caracteristici, relații, și proprietăți contextuale, determinate de rolurile jucate în procesul predicției); 2) *semne consignedicative* (verbele și adjectivele, care au capacitatea de a se uni cu substantivele și pronumele, având înțeles eidetic incomplet); 3) *termeni sincategorematici* (care au numai înțeles operațional). De regulă, termenii sincategorematici sunt considerați a fi de trei feluri: a) elemente care stau, mai ales, lângă subiectul unei propoziții (*toți, unii, niciunul, afară de, numai*); b) elemente care fac legătura dintre subiect și predicat (*este, nu*); c) elemente care stau, mai ales, lângă predicat (*în mod necesar, în mod posibil*), precum și conjuncțiile (*și, sau, dacă*) [5, p. 81-82]. Clasificarea și divizarea se referă cu precădere la termenii categorematici.

Date fiind diversitatea și instabilitatea termenilor, criteriile de clasificare a acestora sunt, de asemenea, variate. În mod frecvent, aceste elemente sunt clasificate în funcție de sfera și conținutul lor. Sintetizând opiniile mai multor logicieni [2, 3, 5, 6 ș.a.], preluate și în unele articole cu caracter lingvistic [7 ș.a.], remarcăm următoarele clasificări ale termenilor:

După **sferă** (din punct de vedere extensional):

- 1) în funcție de numărul de obiecte reflectate – *singulari și generali*;
- 2) în funcție de faptul dacă reflectă obiecte care

există în realitate – *vizi* (ce denumesc obiecte sau realități inexistente) și *nevizi* (care denumesc obiecte ce au o existență reală);

3) în funcție de caracterul univoc al stabilirii sferei – *precizi* (cu un conținut exact și o sferă bine stabilită) și *imprecizi* sau *vagi* (care nu au un conținut și o sferă stabilite cu exactitate);

4) după gradul de distribuție a proprietății între membrii clasei – *colectivi și distributivi/divizivi*.

După **conținut** (din punct de vedere intensional):

1) în funcție de faptul dacă reflectă obiecte sau însușirile acestora – *concreți și abstracti*;

2) după prezența/absența proprietății denotate – *pozitivi și negativi*;

3) în funcție de gradul de dependență/independență semantică față de alți termeni – *absoluți și relativi*;

4) după concordanța logică cu alți termeni și participarea altor termeni la construcția semantică a termenului – *simpli și compuși* [2, p. 35-37; 3, p. 27-29; 6, p. 39-44; 7, p. 43-45 ș.a.].

Pornind de la criteriul extensiunii, între doi termeni pot fi stabilite raporturi logice de concordanță (atunci când termenii au cel puțin un element comun în extensiunea lor – raporturi de identitate, de ordonare și de încrucișare) și raporturi de opoziție (atunci când cei doi termeni nu au nici un element comun – raporturi de contrarietate și de contradicție) [1, p. 96-104; 7, p. 45-46].

Cele expuse în rândurile de mai sus reflectă clasificarea termenilor din punctul de vedere al logicii. Pentru specialiștii în terminologie prezintă însă un interes deosebit clasificările lingvistice ale termenilor ca mijloace lexicale de desemnare a noțiunilor.

Astfel, lingvistul român Paul Miclău, care s-a ocupat de analiza semantică a limbajelor de specialitate, clasifică termenii tehnici și științifici în „categorii referențiale în funcție de clasele de seme (părțile de vorbire), iar în interiorul acestora, în funcție de manifestările ontice (existențiale) sau epistemice (de cunoaștere)”. În acest context, autorul distinge cinci categorii esențiale de termeni: numele, adjectivul, verbul, adverbul, substitutele și elementele de relație. Bunăoară, în categoria numelui, sunt încadrate următoarele clase: a) obiecte sau fenomene, luate în substanțialitatea lor tehnică (*lentilă, clor, metabolism, hidrocentrală* etc.); b) trăsături calitative ale acestora (*transparență, căldură, conductibilitate, fisiune (nucleară)* ș.a.); c) trăsături cantitative (*înălțime, frecvență, dispersie* etc.); d) trăsături structurale (*coeziune, simetrie*); e) trăsături care se referă la metodologie (*inducție, deducție, analiză, sinteză*) și f) trăsături care se referă la teoria științelor (*performanță, competență, presuposiție*), ultimele două încadrând, precum observăm,

noțiuni abstracte. Considerând analiza componențială drept modelul cel mai potrivit pentru cercetarea semanticii limbajelor speciale, același autor efectuează și o „înfățișare a categoriilor componențiale ale semnificației din limbajele speciale”: 1) seme care se referă la trăsăturile perceptibile studiate cu ajutorul limbajelor specializate (*forma, dimensiunea, culoarea, duritatea, mirosul, trăsăturile acustice, gustul*); 2) trăsături structurale; 3) trăsături funcționale; 4) trăsături care țin de tehnica producerii; 5) trăsături care se conturează prin localizarea în timp și în spațiu; 6) trăsături clasematice și 7) trăsături epistemice [8, p. 68-82].

Potrivit autorilor C. Manea, D. M. Pruneanu, în funcție de specificitatea lor, termenii tehnico-științifici sunt: 1) termeni tehnici de strictă specialitate, folosiți (și, în cele mai multe cazuri, înțeleși) numai de către specialiști; 2) termeni de orientare științifică accesibili vorbitorilor obișnuiți (datorită frecvenței relative în uz și analizabilității lor); 3) termeni redefiniți semantic și preluați de vocabularul uzual. Cel mai clar poate fi observată repartizarea acestora pe domenii de activitate: domenii tehnice, științe matematice, științe ale naturii, științe sociale și istorice; științe filologice, lingvistică; arte plastice, muzică, teorie și critică literară [9].

O altă clasificare îi aparține lui Silviu Berejan, care divizează unitățile terminologice, în funcție de modul de formare și de utilizare a lor, în două clase mari: termeni de proveniență populară, naționali (apăruți în exercitarea unor meserii și arte autohtone) și termeni de proveniență cultă, științifică, internaționali (apăruți ca rezultat al dezvoltării civilizației mondiale). Primii au apărut pe cale naturală, firească și, împreună cu restul fondului lexical, formează vocabularul specific al limbii. Ceilalți sunt reglementați, de obicei, de specialiști din fiecare domeniu, fapt ce le conferă un caracter pronunțat artificial [10, p. 69].

Una dintre cele mai ample și mai complete clasificări aparține lingviștilor din Rusia, clasificare ce are la bază divizarea termenilor în funcție de opoziția **general/special**. Astfel, se disting: termeni care denumesc categorii sau termeni categoriali (*materie, spațiu, timp, cantitate, calitate, măsură* ș.a.); termeni științifici generali și tehnici generali, folosiți în diverse domenii ale cunoașterii (de ex. *informație, element*); termeni comuni mai multor domenii, numiți și „interdisciplinari” sau interdisciplinari (de ex. *metodă*), și termeni speciali (cum ar fi noțiunile din geologie: *subdelta, geochimia petrolului* ș.a.). Aceasta reprezintă, în viziunea autorilor, o **clasificare terminologică propriu-zisă**.

La baza celorlalte clasificări sunt puse diverse trăsături ale termenilor: de conținut, de formă, funcționale, intra- și extralingvistice.

Astfel, din punctul de vedere al **conținutului**, se disting:

1) termeni ai observației (clasele de obiecte reale) și termeni teoretici (noțiuni abstracte), delimitare folosită mai ales în filosofie;

2) în funcție de domeniul de cunoaștere sau de activitate – științifici, tehnici, industriali, economici etc. (numărul claselor de termeni științifici coincide cu numărul de științe care există la o anumită etapă a progresului științific, iar în cadrul fiecărei clase de termeni din fizică, chimie etc. se evidențiază atâtea sisteme terminologice, câte teorii independente de descriere a obiectelor și legităților fizice, chimice etc. există);

3) în funcție de categoria logică a conceptului definit: termeni care denumesc obiecte, procese, trăsături și calități, unități de măsură ș.a.;

Clasificările **lingvistice** ale termenilor se bazează pe trăsăturile semantice și structura formală a acestora:

1) în funcție de structura semantică – monosemantici și polisemantici;

2) în funcție de structura formală – radicali, termeni derivați, termeni compuși, termeni-sintagme, abrevieri ș.a.;

3) în funcție de limba-sursă – termeni formați pe teren propriu (naționali), termeni împrumutați și termeni hibrizi;

4) în funcție de apartenența la o parte de vorbire (criteriul lexico-gramatical) – termeni substantivali, verbali, adjectivali, adverbiali;

5) în funcție de aspectul stilistic – termeni normativi, profesionalisme și argotisme.

Abordarea **sociologică** presupune delimitarea termenilor în următoarele categorii distincte:

1) în funcție de autor - termeni colectivi și individuali (orice termen, înainte de a deveni general-acceptat, a fost creat de un anumit autor; dacă nu a fost acceptat ca termen, el rămâne a fi un ocazionalism);

2) în funcție de sfera de utilizare – termeni universali (comuni pentru mai multe domenii conexe), particulari (specifci unui singur domeniu) și conceptual-autoricești (specifci unei singure abordări sau autor).

O altă clasificare a termenilor se bazează pe **frecvența** utilizării acestora în text: termeni cu frecvență sporită, medie și redusă.

Totodată, pentru fiecare epocă se creează clasificări care țin seama de aspectul **istorico-lexicologic**: termeni-arhaisme și termeni-neologisme.

Din punctul de vedere al **caracterului normativ**, se disting termeni aflați în proces de standardizare, termeni supuși standardizării (standardizați), termeni respinși în procesul de standardizare (inadmisibili), termeni aflați în proces de sistematizare (recoman-

dați), termeni admisibili și termeni respinși în procesul de sistematizare [11; 12, p. 88-97; 13, *t.n.*].

Cât privește evoluția formelor termenilor specializați, în literatura lingvistică este menționată și „*variația în timp a condițiilor de impunere, norme, codificare* (subl. aut.), în corelație cu factori extralingvistici care au făcut ca în epoca actuală acest aspect să ocupe un loc central în terminologie” [14, p. 56].

În altă ordine de idei, menționăm că, în literatura de specialitate, se face distincție între *termeni* și *nomeni*, clasificare ce ține seama de două criterii: caracterul noțiunilor și al obiectelor desemnate și scopurile desemnării acestora. Potrivit lui S. Berejan, *termenii* sunt cuvinte specializate care au în uz, spre deosebire de cuvintele obișnuite, granițe rigurose conturate de întrebuintare și sensuri rigurose determinate în cadrul acestor granițe. *Termenii* reflectă deci prin mijloacele limbii noțiuni și obiecte din diverse medii speciale ale societății umane. *Nomenii* sunt cuvinte specializate care, spre deosebire de termeni, denumesc obiecte (nu și noțiuni), iar spre deosebire de cuvintele obișnuite, numai denumesc lucrurile, fără să se refere la conținutul lor, ci indicând doar clasa de obiecte din care fac parte. *Nomenii* sunt așadar simple mărci, etichete ale obiectelor, care constituie în realitatea ambiantă clase de unități omogene (tipuri de piese tehnice, de mărfuri de același fel, de soiuri de plante, de varietăți de fructe, de specii de animale etc.). În limbă ei prezintă unități ale planului expresiei, care nu au corespondent în planul conținutului, adică nu au sens propriu-zis [10, p. 69]. Prin urmare, ansamblul de termeni dintr-o anumită limbă sau dintr-un domeniu tehnico-științific alcătuiește o terminologie (cuvântul dat denumește, după cum se știe, și disciplina lingvistică ce se ocupă de studiul termenilor și al sistemelor terminologice), iar totalitatea nomenilor poartă denumirea de nomenclatură.

O nomenclatură însă nu poate să apară fără să existe o terminologie. Principalele trăsături specifice ale nomenclaturilor (care sunt întocmite neapărat de persoane cu o pregătire profesională înaltă) sunt, în opinia cercetătoarelor A. V. Superanskaya, N. V. Podolskaya, N. V. Vasileva, „caracterul artificial al formării lor, ordonarea și fixarea lor obligatorie în scris” [15, p. 22, *t.n.*].

Așadar, clasificarea are un rol esențial în activitatea terminologică. În bibliografia de specialitate se atestă o mare varietate a criteriilor de clasificare a termenilor științifici. Abordările prezentate în lucrarea de față reflectă diversitatea și complexitatea termenului ca element lexical, dat fiind că orice termen, posedând însușiri și funcții distincte, poate face parte din diferi-

te clasificări simultan, fapt ce a condus la apariția mai multor direcții de cercetare independente: terminologia generală, semasiologică, onomasiologică, funcțională, istorică, descriptivă, cognitivă, textuală etc.

BIBLIOGRAFIE

1. Sala M. (coord.). Enciclopedia limbii române. București: Univers Enciclopedic, 2006, p.587-588.
2. Leordean A. Curs de logică. București: Editura Militară, 1992. 198 p.
3. Cucerezan E.S. Elemente de logică. Cluj-Napoca: CORDIAL-LEX, 1995. 104p.
4. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология. Вопросы теории. Изд. 6-е. Москва: Либроком, 2012. 248 с.
5. Stoianovici D., Dima T., Marga A. Logica generală. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1991. 248 p.
6. Țurcan G. Logica juridică. Note de curs. Chișinău, 2011. 113 p. [on-line]. Disponibil: http://www.academia.edu/8524413/LOGICA_JURIDIC%C4%82_Note_de_curs accesat: 18.02.2018.
7. Macovei D. Termenii ecologici: clasificări și raporturi logice. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2013, nr. 10 (70), p. 43-46.
8. Miclău P. Dimensiunea semantică a limbajelor specializate. În: Coteanu I., Wald L. (red.). Semantică și semiotică. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 68-82.
9. Manea C., Pruneanu D.M. Unele aspecte ale pătrunderii termenilor tehnico-științifici în limbajul comun [on-line]. Disponibil: http://www.philippide.ro/Romani%20majoritari_2007/19_PRUNEANU.pdf accesat: 13.09.2017.
10. Berejan S. Incluziunea termenilor științifici și tehnici în dicționarele generale. În: Terminologia în România și în Republica Moldova. Cluj-Napoca: Imprimeria Atlas-Clusium, 2000, p. 69-71.
11. Будилева О.Н. Эксплицитная подача метаязыка географии // Самарский областной центр новых информационных технологий при аэрокосмическом университете (ЦНИТ СГАУ) [on-line]. 2000. Disponibil: http://cnit.ssau.ru/iatp/work/budileva/glava_1_1.htm accesat: 27.07.2017.
12. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. 3-е изд., Москва: Либроком, 2007. 256 с.
13. Литовченко В.И. Классификация и систематизация терминов [on-line]. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/v/klassifikatsiya-i-sistematizatsiya-terminov> accesat: 21.09.2017.
14. Bidu-Vrâncău A. (coord.). Terminologie și terminologii. București: Editura Universității din București, 2012. 248 p.
15. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология. Терминологическая деятельность. Изд. 2-е, стереотипное. Москва: Едиториал УРСС, 2005. 205 с.